

Felpéc, ahol így ünnepelték augusztus 20-át

Ünnepélyünkön Kuglics Tamás polgármester köszöntötte az egybegyűlteket. Külön is Budai Ilona népdalénekest, akit falunk szülöttként tisztelünk és szeretünk még akkor is, ha tudjuk, életének meghatározó élményei, a gyerekkora a szomszédos Gyömöréhez kötik. Az énekés örömet, a népdalok szeretetét a szülői házból hozta magával, édesanyja dallal altatta és ébresztette, s édesapja is nagyon szeretett énekelni.

A köszöntőben hallhattuk Budai Ilona elismeréseit. 1986-ban Kodály-díjjal, 1988-ban rádiós nívódíjjal tüntették ki. 1993-ban átvehette a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjét, 1996-ban pedig a Magyar Örökség Díjat, népdalénekesek között elsőként az országban. 2010. október 23-án Életfa-díjat adományozott neki a nemzeti erőforrás miniszter, 2015. március 15-én a Magyar Érdemrend középkereszt polgári tagozata kitüntetését kapta.

Polgármesterünk köszöntötte még az ünnepi megemlékezésre felkért Dr. Kovács Pál-díjas dr. Horváth Józsefet, a megyei könyvtár igazgatóhelyettesét, Felpéc gyülekezeteinek lelkészeit, Csermelyi Károly római katolikus plébánost és Smidéliusz András evangélikus lelkészt.

A Himnusz eléneklése után a felkért ünnepi szónok következett, a történész dr. Horváth József, akinek beszédét szó szerint idézem.

A megemlékezés címéül választott mondata az „Ő, Szent István, dicsérettel...” egy gyönyörű, Szent István

királyra emlékező csángó népének kezdő sora. Kallós Zoltán, az ismert erdélyi néprajzkutató és népzene-gyűjtő rögzítette először az 1980-as években, Kolozsvárott, a moldvai Klézse községben élő Hodorog Luca nénitől. A közlünk két évvel ezelőtt eltávozott kiváló egyházi népénekkutató – egykori győri bencés gimnáziumbeli énektanárom –, Jáki Sándor Teodóz bencés atya szerint a legszebben a moldvai Pusztinán szól ez az ének, minden évben augusztus 20-án, a templombúcsú ünnepén; abban a templomban, mely a legkeletebbre fekvő, Szent István király tiszteletére szentelt templom – és amely az utóbbi évtizedekben immár csak egyedül őrzi a moldvai csángók között első szent királyunk emlékét. A tudós bencés szerzetes-tanárt idézem: *„Megható belépni a templomba: a főoltáron látható a Szent Király térdelő alakja, a magyar Szent Korona és ott van gyermekével, Jézussal, a magyarok Nagyasszonya, akinek a Király felajánlja a Koronát: Országát.”*

A pusztinai templom egyike annak a negyedfélszáz templomnak és kápolnának, mely a történelmi Magyarországon Szent István király patronátusa alatt állt: a népi vallásosság kiváló kutatója, Bálint Sándor *Ünnepi Kalendárium* című hatalmas munkájában egyházmegyénkénti bontásban 349 ilyen megszentelt helyről tud. A Győri Egyházmegyében az Ő tiszteletére szentelték – többek között – *Écs, Fertőendréd, Nagycenk, Pusztasomorja, Rábatamási, Szakony* és

Budai Ilona énekelt, mesélt...

Vadosfa templomát; Ő volt a védőszentje egykoron a *sopronbánfalvi pálos kolostor* templomának; és társparónusa a *győri karmelita templom*nak.

Érdemes figyelni arra is, hogy e templomok mikor épültek, mikor választotta építetőjük védőszentjüké Szent Királyunkat: a megyénkben lévő templomok közül pl. az écsi Árpád-kori, Vadosfa barokk temploma a 18. század közepén épült, a nagycenki a 19. század elején, Rábatamási 1893-ban. Mivel országosan is hasonló a kép, középkori, újkori és legújabb

dr. Horváth József történész előadása...

kori templomok egyaránt szép számmal találhatóak a tiszteletére szentelvek között, megállapíthatjuk: Szent István király tisztelete immár közel egy évszázad óta töretlen.

A Szent Király népszerűségét mutatja a nevét viselő települések szép száma is. Bálint Sándor említett munkájában 12 Szentistván nevű települést sorol fel Baranyaszentistvántól Székelyszentistvánig; de az Ő emléket őrzi 23 Szentkirály nevű településünk is, a megyénkkel szomszédos – az egykori Magyar-, illetve Német-szentkirály egyesítésével létrejött – Bakonyszentkirálytól Kalotaszentkirályon át Csíkszentkirályig – hogy tiszteletének földrajzi kiterjedtségét is érzékelhessük. Megjegyzem: nyugati irányban sem zárja le tiszteletét az országhatár; gondoljunk csak a bécsi Stephansdom-ra. Az Őt ábrázoló templomi és szabadtéri alkotásokat pedig még nehezebb lenne – szinte lehetetlen – számba venni, hiszen azok a történelmi Magyarországon kívül is százával találhatóak Európa számos országában, de a tengerentúlon is.

Az elhangzottak ismeretében joggal merülhet fel bennünk a kérdés: miért emlékezett minden korszak hálával és tisztelettel Szent István királyra? Minek köszönhető töretlen népszerűsége? De érdemes végiggondolnunk azt is: mit tettek elődeink – közöttük megyénk egykori

lakói – tiszteletének fennmaradása érdekében?

Szent István király életének és munkásságának immár könyvtárnyi szakirodalma van; ennek még csak vázlatos számbavétele sem lehet jelen megemlékezés feladata. Legyen itt elegendő az olyan monumentális vállalkozásokra utalnom, mint a halálának 900. évfordulóján, 1938-ban, Serédi Jusztinián hercegprímás szerkesztésében megjelent, három vaskos kötetet kitevő *Szent István Emlékkönyv* mintegy félszáz tanulmánya, majd ennek ötven évvel később kiadott, 21 tanulmányt tartalmazó

egy kötetes „változata”; míg az egy-szerzős vállalkozások közül – Hóman Bálint, Dümmerth Dezső, Bogay Tamás munkái mellett – kiemelkedik Györffy György *István király és műve* című hatalmas kötete, mely immár negyedik, javított kiadásban is kézbe vehető. De utalhatok arra is: Tihanyban 2000-ben több napos tudományos konferencia vizsgálta a Szent István-hagyomány évszázadait, melynek 26 előadása olvasható a „*Holvagy, István király?*” című, Bene Sándor szerkesztette, 2006-ban napvilágot látott kötetben. E munkákat tanulmányozva részletes képet kapunk első királyunkról és koráról; munkásságából főként az állam-, illetve az egyház-szervező tevékenységét kiemelve – és részletesebben szólva az államalapítás sikere érdekében vívott harcáról, két törvénykönyvéről, a fia, Imre herceg számára készült Intelmeiről, nemzetközi – rokoni, diplomáciai és személyes – kapcsolatairól, a jeruzsálemi zarándokút megnyitásának vallási és kereskedelmi jelentőségéről, Odilo cluny-i bencés apáttal folytatott levelezéséről, és még sok minden másról. Mindezek legfontosabb elemeiről a történelem tankönyvekben is olvashatunk. De mit jelentett munkássága vidékünk, egykoron itt élt őseink számára?

Amint az bizonyára köztudott, első királyunk Gyórt világi és egyházi székhellyé tette, e fontos döntéseivel jelentős mértékben meghatározva an-

...és a közönség

Váci Zoltán felszeletelte a kenyereket

nak – valamint környékének – további fejlődését. Amikor az ezredforduló utáni években István király Győrött püspökséget alapított, már – 996 óta – Szent Márton hegyén bencés közösség élt, mely hely azóta is központja Szent Benedek hazánkban élő és működő fiainak. Az újabb bencés kolostorok – Bakonybél, Pécsvárad, Somogyvár, Zobor stb. – létrejötte után a következő évszázadokban újabb szerzetesrendek telepedtek le az országban, így szűkebb hazánkban a premonstreiek Csornán, majd az 1220-as évek közepén a ferencesek Győrött alapítanak kolostort; példájukat hamarosan a domonkosok is követik... Hogy ez mekkora jelentőséggel bírt Győr város életében, annak illusztrálására csupán egyetlen példát említenék: az első győri ferences templom adott otthont 1455-ben – amint arra napjainkban a Liszt Ferenc utca 13. szám alatti épület bejáratánál 2005-ben elhelyezett emléktábla figyelmeztet – a század egyik nagyon fontos országgyűlésének, melyen a jelen lévők Hunyadi János, valamint Kapisztrán János ferences szerzetes vezetésével a török elleni hadba vonulás mellett döntöttek – melynek eredménye egy évvel később a nándorfehérvári diadal lett. Az első győri ferences templom és kolostor a török ittlétekor elpusztult; a városba 1614-ben visszatérő ferences barátok a Szent István vértanú – Győr város védőszentje – tisz-

teletére szentelt templomot kapták meg a várkapitánytól, melyet előbb egy tűzvész, majd egy földrengés után kénytelenek újjáépíteni – a mellette felépített kolostorral együtt –, hogy azután tovább működjenek benne a rend II. József által 1786-ban történt feloszlatásáig. Az épületből pedig – többszöri átépítés után – 1826-tól megyeháza lett, így szolgálva tovább a tágabb közösség – Győr vármegye – életét, közigazgatását.

Szent István király kultuszának ápolásához évszázadokon keresztül hozzájárultak a győri püspökök is. Talán többek számára ismert a tény:

Szent István király életéről és munkásságáról három legenda maradt fenn: az 1077 körül készült – a szenté avatás céljait szolgáló – un. Nagyobb, valamint a mintegy 20 évvel később íródott un. Kisebb Legenda mellett a harmadik, a 12. század elején összeállított un. Hartvik Legenda, mely a Könyves Kálmán király idejében működött Hartvik győri püspöknek köszönheti létét, aki tudós főpapként számos esetben diplomáciai ügyekben is eljárta uralkodója megbízásából. E dokumentum igazi jelentőségét az adja, hogy – amint arra Ember Győző már 1938-ban rámutatott – a két másik legenda létéről a következő évszázadokban nem nagyon tudtak, kézírataik külföldi könyvtárakból kerültek elő a 18. század végén; így a középkorban és a kora-újkorban a Hartvik-legenda volt az egyetlen korai, részletesebb leírást adó forrás Szent István király életéről – ezért mindenütt erre hivatkoztak, ezt idézték.

A legendák mellett a középkori krónikák jelentik a másik fontos forráscsoportot a korszak kutatói számára. Bár egyértelműen nem bizonyítható, de nem is zárható ki teljességgel egy győri püspök e téren való közreműködése: az Anonymus-kérdés kutatóinak egy része a 13. század elején élt Péter győri püspökkel véli azonosnak az országunk történetét latin nyelven tartalmazó Gesta Hungarorum ismeretlen szerzőjét.

Közös munkával készültek a kenyerek

2015. aratódísz. Major Viktória munkája

Ami viszont biztosan állítható: Gasztonyi János személyében volt egy további győri püspök is, aki jelentős mértékben hozzájárult Szent István király kultuszának terjesztéséhez. Ő párizsi egyetemi tanulmányai során került kapcsolatba Jodocus Chlichtoveus jeles francia teológussal, aki neki ajánlotta 1516-ban Párizsban kiadott *Elucidatorium ecclesiasticum* című munkáját, mely a Szent István királyról szóló himnuszokat és zsolozsmákat is közölte – így elérhetővé tette azokat a külföldi tudósok és érdeklődők számára is.

A kora-újkori Győr, mint megyeszékhely és mint püspöki székhely tudományos és szellemi életének ismertetése szétfeszítené ezen emlékezés kereteit: a tudós és szónokként is kiváló püspökök mellett a győri székeskáptalan jó néhány tagját, továbbá ferences, jezsuita és karmelita szerzetesek, valamint egyházmegyés papok hosszú sorát kellene megemlítenem; itt és most csupán néhányat emelhetek ki közülük, egy-egy mondattal emlékezve meg jelentőségükről.

Mindenekelőtt Kopcsányi Márton ferences szerzetes 1631-ben megjelent, *A Bódog Szűz Mária élete* című könyve *Bódog Asszony, Magyarország patronája* című versének első sorait idézném:

Magyarország Apostoli Királya
Szent István; ki volt Geiza fia.
Érsekségeket, sok Püspökségeket,
Fondála sok szerzeteseket,
Hogy egy szívvel-lélekkel ez országban
Maradnánk Római vallásban.

De mivel hogy örökös nem hagyhatta,
Népét Szűz Máriára bízta,
Hogy lenne Magyarország patronája,
A Krisztus előtt szószólója.

Az idézett sorokat két szempontból is nagyon fontosnak tartom. Egyrészt azért, mert – amint erre Szentmihályi Szabó Géza is felhívta a figyelmet – Kopcsányi „az elsők között említi Szent István apostoli minőségét és országfelajánlását Szűz Máriának”; másrészt mert személyében olyan szerzőt idézhetek, aki e könyvének megírása előtt évekig a ferences kolostorban élt, priorként vezetve a győri ferences közösség életét – vagyis az idézett gondolatok talán éppen a győri kolostor falai között születtek...

A jezsuita szerzeteseket 1626-ban telepítette le Győrött Dallos Miklós püspök; gimnáziumukban a következő évben kezdődött meg a tanítás, templomukat 1641-ben szentelték fel. Rendházukban kiváló tudósok és szónokok sora működött a rend 1773-ban történt feloszlatásáig; színvonalas prédikációikkal ők is hozzájárultak a kultusz helyi terjesztéséhez. A legtöbbit Csete István házfőnök 1703-ban elmondott Szent István-napi prédikációját említik – több mai kiadású antológiában is hozzáférhető szövege –, de valószínűleg más években is kiváló beszédeket tartott első szent királyunkról, miként azután soproni házfőnökként is, 1718-ban bekövetkezett haláláig. Tarnóczy István azzal tűnt ki, hogy Szent István mellett Szent Imre herceg és Szent László király verses életrajzát is megírta – latin nyelven, önálló kötetekben. A győri születésű jezsuita Landovics Istvánnak is híresek voltak prédikációi; de most inkább rendtársát, Molnár Jánost idézem, aki így méltatta a Szentet:

„Ha zengenek az egész országban az Isten szava hirdetésével a prédikáló székek, az szent királyunk haszna és örökös jelenléte, mert azoknak a szent székeknek ő vert állhatatos, országos fundamentumot; ha épülnek mindenfelé Tiszán, Dunán, Dráván, Rábán túl és innen a templomok, ha harsognak benne az angyali karok, ha bémutattnak oltáraikon a makula nélkül való s egyazon áldozati ajándé-

Csermelyi Károly plébános és Smidéliusz András evangélikus lelkész

Géber József néprajzkutató a táborban...

kok, ha telik Magyarországnak nagyjával és aprójával a mennyország, az mind Szent István királynak állhatosan köztünk lévő apostoli tulajdon munkája, mert ezek mind az ő nyoma, példája, munkája, örökre való gondviselése után mennek végbe.” E veretes, igazi barokkos körmondatot hallgatva megfogalmazódhat bennünk a kérdés: a három nagy folyó mellett miért éppen a Rábát említi negyedikként? Nos, feltehetően azért, mert a kiváló jezsuita szerzetes-tanár Molnár János – Newton törvényeinek első magyarországi ismertetője – a Rába melletti Csécsényben született...

Egy mondat erejéig utalnom kell a Győrött 1727-től működő Streibig nyomda szerepére is, mely több Szent István királlyal foglalkozó munkát is megjelentetett: 1747-ben itt látott napvilágot a jezsuita Johannes Stiltin-gus latin nyelvű Szent István-életrajza, a *Vita Sancti Stephani primi Regis Hungariae*; az 1750-es évek közepén Padányi Bíró Márton veszprémi püspök *Micae et spicae evangelico-apostolicae, az az evangyeliomi kenyérmorzsalékok és apostoli buzakalászkok* című prédikációs kötetében a Szent István király ünnepén elmondott prédikációja is helyet kapott; a 18. század végén pedig olyan jeles egyházi szónokok ez ünnepre szóló prédikációit adja ki a nyomda, mint Hajas István veszprémi egyházmegyes pap vagy a ferences szerzetes Sztánkóvátsi Leopold.

Hogy hány szépirodalmi alkotás született első szent királyunkról, azt szinte lehetetlen számba venni. A tudós bencés szerzetes-tanár Bánhegyi Jób 1938-ban megjelent, *Szent István alakja a szépirodalomban* című tanulmányában is csak példákat tud kiemelni, egy teljességre törekvő bibliográfia létre utalva. Hogy milyen gazdag a termés, mutatja, hogy csupán az 1930-as évek második feléből három regényt kell már említenie: Kós Károly *Az országépítő*, valamint Makkai Sándor *Magyarok csillaga* című kötetei mellett az ekkortájt rábapatonai plébánosként működő, költőként már ismert Harsányi Lajos *A nem porladó kezű király*

című munkájáról szól kissé részletesebben, dicsérő hangon. És a sor azóta is folytatódik; hogy csak két drámát említsek az utóbbi évtizedek terméséből: Szabó Magda *Az a szép fényes nap*, valamint Ratkó József *Segítsd a királyt!* című alkotása egyaránt kiváló képet ad szent királyunkról, valamint koráról.

Emlékezésemet egy vallásos népénekre való utalással kezdem; engedtesék meg, hogy egy másik szép népénekünkkel fejezzem be. Az *Ah, hol vagy magyarok Tündöklő Csillaga* című népénekéről van szó, mely sokak szerint az egyik legszebb Szent István-énekünk. Bár a korábbi kutatók egy része 17. századi eredetűnek tartotta, az e század második felében kiadott énekgyűjtemények még nem ismerik. Ma ismert legkorábbi előfordulását 1768-ban vetette papírra Kovács István dőri iskolamester, abban a ma a Pannonhalmi Főapátság Könyvtárában őrzött kéziratos énekeskönyvben – ma Dőri Énekeskönyv néven említi leginkább a kutatás –, melybe 1763-ban kezdte bemásolni az általa ismert – és nyilván a szertartásokon használt – egyházi népénekeket. Úgy vélem, méltán lehetünk büszkék arra: ezt a gyönyörű éneket is megyénkbeli őseink őrizték meg számunkra!

Miért tartom ezt nagyon fontosnak? Mert jól mutatja, hogy tudós szerzeteseink és irodalmáraink mellett „egyszerű népünk” őrizte meg évszázadokon keresztül Szent István királyunk emlékét – a kisebb számban fennmaradt írásos emlékek, vala-

...és a kirándulókkal.

Géber József néprajzkutatóval idén készült egyik „tablókép”

mint az ugyancsak kevés népmonda mellett –, leginkább a Rá emlékező egyházi énekei által. Ahogy Gats Emilián megfogalmazza: „... őseink Szent István-kultusza nem utolsó sorban a Róla szóló régi egyházi énekeinkben nyilvánul meg”.

Végezetül engedtessek meg, hogy emlékezésemet a kiváló történész, Szekfű Gyula 1938-ban papírra vetett gondolataival zárjam: *„István királynak személyes élete, uralkodása és az az állami berendezkedés, amelyet az ő uralma hozott létre, minden tekintetben megfelelt a középkor keresztény ideáljának: élete, tettei és állama közt soha hasadék nem nyílt meg. A szentágostoni >rex iustus, pius et pacificus<, az igazságos, kegyes és békeszerető király az eszménye az ő életének, amint ezt a róla szóló legendák reánk hagyományozták, ugyanaz az eszmény, amelyet ő maga tűzött ki fia, Szent Imre számára, s végül megint csak ezt az eszményi keresztény-magyar királyt látjuk cselekedeteiben, államalkotó munkásságában, amint az az ő törvénykönyveiben és kormányzati alkotásaiban tükröződik. Szent István legendái, a Szent Imrének szóló Intelmek és az ő törvényei egyképpen bizonyítékok erre.”*

Budai Ilona volt emlékműsorunk főszereplője, akinek köztudottan fő célja terjeszteni, tanítani a népdalokat, és elültetni azt a lelkeséget az emberek, a fiatalok szívében, amit ezek a dalok hordoznak: a hitet, az emberséget, a hazaszeretetet és a hűséget.

Vele bejártuk gyűjtései helyszíneit, Nagy-Magyarország vidékeit. A dalokkal, mesékkal megismertünk embereket, akiknek sorsa, magyarságuk szeretete süttött minden dalszövegből és a mesékből is.

A Szent Istváni Magyarországot járta végig dallal és mesével, mint Ilonka mondta „példát állítva az emberek elé, hogy érdemes, és megéri hittel, becsülettel, tisztességgel élni és dolgozni e kis hazában”.

Szavai, meséi közben szépen szóltak a tájház udvarán berendezett alkalmi színpadról a népdalok. Ilonka csengető hangját rajtunk kívül még a közeli erdő madarai is csendben hallgatták.

Nagy élményben volt részünk!

Ezután Csermelyi Károly plébános megszentelte a kenyeret, amit az ünnep délelőttjén a tájházi kemencében süttöttünk, majd Smidéliusz András evangélikus lelkész államalapítás ünnepéhez kapcsolódó imádságával zárult az ünnepség.

„Mennyei Atyánk! Hálával áldunk téged a mai napon. Köszönjük, hogy több mint egy ezredéven át megtartottál bennünket e hazában, megóvtad nemzetünket a pusztulástól, és kezded vezetett bennünket napról-napra annyi viszály között.

Amikor hálával dicsőítünk téged, könyörgünk földi országunkért, amelybe állítottál minket. Egykoron te teljesítetted apáink és anyáink kérését, és te adtál hazát e népnek. Kegyelmed szerint nézz ránk, víg esztendő váró népedre ma is. Tőled van Atyánk, a szőlő és a lány kenyér reménye, s te engeded szívünket ünnepelni.

Köszönjük a kenyeret, amelyet nekünk rendelsz a földből, hogy tesztünk tápláld, legfőképpen pedig köszönjük a te szent Fiad, Krisztus Urunk megtörtetett testét, az égi kenyeret. Óerte hallgasd meg imádságunkat, kinek nevében mindannyian így imádkozunk:

Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy, szenteltessek meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is. Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, és bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek, és ne vígy minket kísértésbe, de szabaddíts meg a gonosztól, Mert tied az ország, a hatalom és a dicsőség, mindörökké. Ámen”

A megszentelt kenyereket a jelenlévők megkóstolták, elfogyasztották.*

(A fotókat Dombi Alajosné készítette.)

DOMBI ALAJOSNÉ vagyok. 1999. óta a Felpécért Alapítvány kuratóriumának tagja, majd 2002-től elnöke. Alapítványunk a kulturális élet mozgatórugója Felpécen, közhasznú célja is e közfeladat végzésére irányul, melyet az alapítványi tulajdonú Felpéci Tájházból a hagyományörző programok is jelentenek. 2004. évben került felavatásra a Tájház egy helyi család örökségének – egy adományozott vályogháznak – felújításával. A tájház „közérdekű muzeális kiállítóhelyként” került bejegyzésre a 2008. évben. Bővítéssel, új épületrésszel kiegészülve hagyományörző kézműves foglalkozásoknak, közösségi és kulturális rendezvényeknek is helyszíne lett az intézmény, ahol a felújítási és bővítési munkáknál, a programok szervezésénél, önkéntesként nagy örömmel és lelkesedéssel dolgozom. Munkámért 2006. augusztus 20-án a Magyar Köztársaság Oktatási és Kulturális Minisztériumának minisztere Wlassics Gyula-díjat adományozott. Ezt a díjat igyekszem azóta is, és még remélem sokáig munkámmal megköszönni.

* A Felpécért Alapítvány a kulturális közfoglalkoztatásban, mint partnerszervezet vesz részt. A közfoglalkoztatott, Géber József néprajzsként nagy hasznára válik a tájháznak, szakmai tudása jól használható hagyományörző programjainknál, emeli azok színvonalát. Ünnepeink méltó megszervezésében kiveszi részét. Így volt ez augusztus 20-ára készülve is. Vele készült a film: <http://mediawavearchivum.hu/index.php?modul=filmek&kod=11888&nyelv=hun>